

Skúvanes, Skúvisnøs, Nøsin ella Vesturi í Nøs

Skúvanes, Skúvisnøs, Nøsin or Vesturi í Nøs

Eivind Weyhe

Fróðskaparsetur Føroya, Føroyamálsdeildin, V.U. Hammershaimbgsøta 16, FO-100 Tórshavn

Email: eivindw@setur.fo

Úrtak

Tá ið máliborðsbløðini (Føroyar 1:20 000) komu út á fyrsta sinni umleið 1900, stóð *Skúvanes* á kortinum sum navn á einum forbergi í Vági. Vágbingar hava tó ongantíð viljað kenst við henda navnaform og siga, at soleiðis hevur staðið ongantíð itið. Í greinini viðger høvundurin navnið og setur fram eina navnatolking. Niðurstøðan er at plássið hevur itið *Skúvisnøs* (kundi eins væl verið skrivað *Skúvusnøs*). Eftirliturin *nøs* er orð fyri ávísan lendisform og lýsir staðið. Forliðurin er fuglaheitið *skúgvur* (*Stercocarius skua*) í hvørsfalli eintali, upprunliga *skúvs*, men víðkað við stuðulsljóði. Í nærumhvørvinum hevur formurin *Vesturi í Nøs* tó verið tann vanligari. Generalstaburin, sum gjørði kortini, hevur uppfatað eftirlitun sum *nes* (da. *næs*). Teir hava hildið formin *skúvis* verið grammatiskt óregluligan og tí valt formin *Skúva-*, t.e. hvørsfall fleirtal, til eftirlit. Tá ið eingilsmenn í 1943 bygdu eina loranstøð á staðnum, fekk hon navnið *Skúvanes*, og soleiðis gjørdist hesin navnaformur alment kendur.

Abstract

When the Faroese topographical maps (Føroyar 1:20 000) were issued for the first time around 1900, *Skúvanes* was given as the name of a headland in Vágur. However, the inhabitants of Vágur have never recognised this form and insist the place concerned was never called thus. In the article the author discusses the name and suggests an interpretation. He concludes that the original name was *Skúvisnøs* (which can as easily be written *Skúvusnøs*). The second element, *nøs*

‘nose’, is a descriptive term for a particular landscape feature. The first element is the bird-name *skúgvur* (*Stercocarius skua*) in the genitive singular, originally *skúvs*, but with the addition of a svarabhakti vowel. Locally, however, the form *Vesturi í Nøs* has been the more common appellation. The Danish ordnance survey, who made the maps, construed the second element as *nes* (Danish *næs*). They deemed *skúvis* a grammatically irregular form and replaced it with *Skúva-*, the genitive plural. When in 1943 the British army built a LORAN (long range navigation) station at the spot, it was given the name *Skúvanes*, and as a result this form became the one generally used.

Inngangur

Í hesi grein er ætlanin at siga nøkur orð um staðanavnið *Skúvanes* og um onnur nøvn á staðnum. Hetta navn hevur í meira enn eina øld staðið á kortum sum navn á einum forbergi suðuri í Vági. Men vágbingar hava ongantíð reiðiliga viljað kenst við navnið og hava mangan kjakast um tað.¹

Her verður greitt frá hvørjir navnaformar hava verið og verða brúktir um staðið, og roynt verður at greina hvør upprunin til navnið er.

Støðin við Eggjarnar

Í 1943, meðan seinri heimsbardagi leikaði sum harðast, bygdu eingilsmenn eina loran-

støð (viðhvørt eisini nevnd radarstöð) uppi við Eggjarnar í Hamrahaga í Vági. Í tí sambandi gjørdist staðanavnið *Skúvanes* víða git-ið, tí tað var tað almenna navnið á støðini. Erling Poulsen, ið sum ungur arbeiddi við Eggjarnar, hevur greitt frá støðini í bókini *Loranstöðin við Eggjarnar*. Har kemur hann eisini inn á staðanavnið har sum støðin er.² Erling (Poulsen 2004: 9-10) tekur soleiðis til:

Eingilskmenn róptu loranstöðina Skúvanes, og gudarnir skulu vita, hvaðani teir hava hetta navnið, tí talumál hevur tað ongantíð verið í Vági. Í Faradali er ein gjógv, sum eitur Skúvisgjógv. Ilt er at siga, um eingilskmenn hava fingið hugskot til navnið haðani, men sum áður nevnt, í Vági visti eingin um navnið Skúvanes.

Staðið eitur sum nevnt *Uppi við Eggjarnar* ella *Við Eggjarnar* (ella bara *Eggjarnar*, um fyrisetingin er lögð burturúr). Tað kann eisini verða nevnt óbundið, t.d. *Uppi við Eggjar*, og sum partur av nøvnunum *Fløttin við Eggjar*, *Gjógvin við Eggjar* og *Nøsin við Eggjar*. Skilt verður millum *Ovaru Eggjar* og *Niðaru Eggjar*. *Ovaru Eggjar* eru frá *Gjónni við Eggjar* upp í Rútafelli (sum er 356 m høgt), *Niðaru Eggjar* eru haðani og vestureftir. Tann flati parturin av *Niðaru Eggjum* nevnist eisini *Flateggjar*, og har – í 204 metra hædd – var støðin og tær fyra antennumeistrarnar, ið eyðkendu staðið. Tað vestasta nevið í *Niðaru Eggjum* eitur *Vesturi í Nøs*, onkuntíð nevnt *Nøsin við Eggjar* (hæddin er umleið 160 m yvir sjóvarmálanum).

Navnið Skúvanes

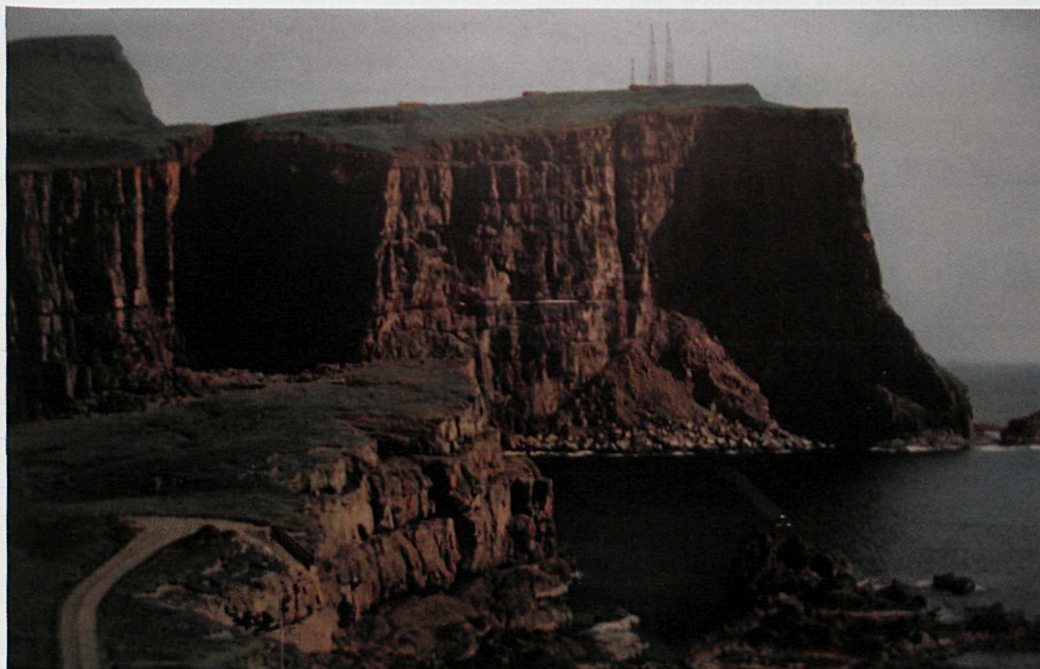
Eitt ið eyðkennir føroyskan navnasið, er at sjálvt um navnið er óbundið tá ið hjáorð og fyriseting standa frammanfyri (*Vesturi í Nøs*),

so hoyrist tann bundni formurin tá ið onkur vil nevna staðið við navnorðinum einsamøllum (serliga í hvørfalli): *Nøsin*. Tá ið Johan O. Djurhuus, táverandi fyrstilærari, seinri skúlastjóri, beint eftir krígsslok (1945-47) skripar staðanøvn í Vági upp fyri Staðanavnnevndina hjá lögtinginum, skripar hann soleiðis: *Nøsin = Vesturi í Nøs = Skúvanes*.³ Her brúkar hann navnið *Skúvanes*, og tað stóð eisini á kortinum (málborðsblaðnum) sum hann brúkti í sínum arbeiði.

Hvør er so komin við navninum *Skúvanes*? Sum tað sæst, hava summir hug at geva eingilskmonnum skyldina. Tað kann eisini væl vera at loranstöðin hevur gjørt sítt til at gera navnið *Skúvanes* kent millum manna. Men at eingilskmenn skulu hava funnið uppá tað, er heilt burturvið. Navnið er eldri enn so. Og hví skuldu teir eisini funnið uppá tað? Nei, teir hava heilt einfalt hugt at kortinum, eitt nú generalstabskortinum frá 1901. Har eitur staðið *Skúvanes*.

Men hvaðani er tað navnið so komið, tá ið nú vágbingar ikki vilja kennast við tað?

At eitt staðanavn hevur verið har, sum hevur innihildið navnið *Skúv-*, er uttan fyri allan iva. Beint heiman fyri Nøsina er *Faradalur*, sum er dalurin undir vegnum til Eggjarnar og røkkur oman móti eggini sunnan fyri Vágseiði. Frá eggini og langt inn í dalin sker seg ein gjógv, sum eitur *Skúvisgjógv*. Tað lögna er at á generalstabskortinum nevnist hon *Faradalsgjógv* (báði í 1. útgávu frá 1901 og í 2. útgávu frá 1943), tó at vágbingar eru samdir um at hon eitur *Skúvisgjógv* (og tað navnið hevur hon so fingið á kortinum í 3. útgávu frá 1998). Um hon eisini hevur kunnað verið nevnd *Faradalsgjógv*, ella um tað navnið bara er íkomið av misgáum tá ið teir gjørdur kortini, er ilt at siga.

Mynd tikin á Vágseiði niðan móti Eggjunum. Í erva dagar Rútafelli upp heilt til vinstu, og til hægri er Vesturi í Nøs (Skúvisnøs). Skúvisgjógv sker seg inn í bergið nakað til vinstu (liggur í skugga). Tær fjóra antennumeistrarnar á loranstöðini síggjast, eins og hús ið hoyrdu til støðina. Klettarnir í sjónum niðast til hægri eru Heltnarnar (sbr. Fróðskaparrit 54, s. 21). Mynd: Ellen Dahl.

Tá ið generalstaburin ger sínar uppmátningar í Suðuroy í 1899, skriva teir navnið upp, og í fyrsta umfari skriva teir *Skuvenæs*, men tá ið navnið kom á kortið eftir at hava verið viðgjørt á Navnaskrivstovu teirra, fekk tað báði ein danskan og ein føroyskan form, tann føroyska í parantes: *Skuvanæs* (*Skúvanes*).⁴ Í sjónum beint niðuriundir er ein fles, og hana skrivaðu teir *Skuvenæs Flese*. Tað bleiv á tí prentaða kortinum til *Skúvaness Fles*. Soleiðis hava hesi nøvn verið kend millum almenningin síðan umleið 1900. Tá ið kortið (máli-borðsblaðið) kom út í 2. útgávu í 1943, vóru formarnir hesir: *Skúvanes* og *Skúvanesfles* (tann danski formurin *Skuvanæs* var nú

strikaður). Á kortum í øðrum máti, sum eru útgivin upp gjøgnum 20. öld, hevur somuleiðis staðið *Skúvanes*.⁵

Nú er so spurningurin: Hvaðani stava hesi nøvn? Hava teir í generalstabinum sjálvir funnið uppá nøvnini?

Aðrir formar: *Skúvisnøs* og *Vesturi í Nøs*

Sjálvur havi eg hoyrt eldri fólk í Vági, og eisini í Fámjin og Sumba, grannabygdunum fyrri vestan, siga at tað gamla navnið á hesum forberginum var *Skúvisnøs*. Tað undarliga er at eg ongantið havi sætt henda formin á

skrift, heldur ikki í nakrari av staðanavnaupp-skriftunum vit hava. Hyggja vit at kortinum sum kommandanturin á Skansanum, Born kapteynur, teknaði í 1791, sæst at navnið á flesini útfyri er skrivað *Skuesnæs Flees*. Fyrri liður í hesum daniseraða navni man endurspegla navnið *Skúvisnøs*. Navnið hjá Born var tað sum generalstaburinn setti á kortið sum kom út í 1901, men í forminum *Skúvaness Fles* (í 2. útgávu 1943 stavað *Skúvanessfles*). Í handritinum frá navnaviðgerðini endurgeva teir formin hjá Born (*Skuesnæs Flees*), men velja av onkrari ókendari grund at broyta *Skues-* til *Skúva-*, og við teirri viðmerking at tað er hvørsfall fleirtal av *skúgvur*, og at staðið er eitt *nes* („Beskrives som Næs”). Tað kann undra ein at teir báði seta danskan og føroyskan form av hesum navni á kortið, tí tað gera teir annars vanligar bara tá ið talan er um serliga týðandi nøvn sum bústaðarnøvn og nøvnum á oyggjum og størri fjarðum og sundum o.til. (Weyhe 2007). Men viðvíkjandi tí danska forminum *Skuvanæs* á kortinum siga teir: „Den danske Form af Hensyn til Søkortet”. Staðið má onkursvegna hava verið hildið at vera týðandi, og møguliga hefur tað við skipaferðslu at gera. Skoytt kann verða uppí at um somu tíð kemur navnið at standa á sjókortunum.

Rimestad kapteynur, sum hevði viðgerðina av nøvnunum um hendur, var málkønur maður og ikki púra sörur í føroyskum.⁶ Óiv-að hefur hann hildið formin *Skúvis-* vera óregluligan eftir mállæruni og broytir tí til *Skúva-*, sum hann veit er regluligur hvørsfalsformur í fleirtali av *skúgvur*, og sum hann veit er rættiliga vanligur í føroyskum staðanøvn-um (sbr. *Skúvabøli*, *Skúvadalur*, *Skúvafjall*, *Skúvagjógv*, *Skúvaskarð* o.s.fr.). Vit vita eisini at Rimestad ráðfærði seg við V. U. Hammers-

haimb, Jakob Jakobsen og Fríðrik Petersen (sí Weyhe 2007).

Hann tykist útiloka møguleikan at forliðurin kann vera hvørsfall eintal. Í mállæruni læra vit at *skúgvur* eitur *skúvs* í hvørsfalli eintali. Skulu vit royna at greiða ein form sum *skúvis* ella *skúvus* (munur millum *i* og *u* hoyrist ikki í hasi støðuni), kunnu vit hugsa okkum tveir møguleikar.

Vanligur framburður av *skúvs* er í nútíðarføroyskum [skvss], men í suðuroyarmáli er tað einki avgjørt krav at tvíljóðið styttist í slíkum bendingarformi (t.d. kundi mann hoyra eldri fólk úttala lýsingarorð sum *brúnt* og *ljótt* við tvíljóði, ávikavist [ʔu] og [ʔu] heldur enn einljóðunum [ʔ] og [ʔ], tá ið hjáljóð kom aftrat sum bendingarending). *Skúvs* kann eins væl eita [skvʌs], har sum gongdin hefur verið: [skvʌvs] > [skvʌws] > [skvʌs]. Í 1. ella 2. stigi í tilgongdini er møguleiki fyri at eitt herðingarveikt sjálvljóð kemur inn sum stuðulsljóð (swarabhakti): [skvʌwʌs-] ella [skvʌwis-], kanska serliga tá ið orðið stendur sum fyrri partur í samanseting og seinri partur byrjar við hjáljóði. At tilíkt stuðulsljóð ikki hefur verið óvanligt í suðuroyarmáli, hava vit dømir um í orðformum sum *kvínni* og *oynni* (bundnir hvørjumfalsformar í eintali av *kvíggj*, *oyggj*), sum kunnu hoyrast úttalaðir sum trístavilsisorð: /kvuy:dene, oi:dene/. Tað langa tvíljóðið framman fyri hjáljóðabólk ger stavilsíð „yvirlangt”, so at tað so at siga brotnar av í tvey.

Hin møguleikin er tann, sum vit fáa váttaðan í eldri keldum, at hvørsfalsformar av sama slag sum *skúvus* ella *skúvis* hava verið til í eldri føroyskum, sbr. eldri hvørsfalsformar sum *boðus*, *guðus* (og *guðis*), *heraðus*, *liðus*, *umboðus* av *boð*, *guð*, *herað*, *lið*, *umboð* (Sørli 1936: 22; Matras 1960).

Undir øllum umstøðum má roknast við at forliðurin er hvørsfalsformur í eintali av fuglaheitinum *skúgvur* (*Stercocarius skua*, norr. *skúfr*), og at navnið tí hevur verið *Skúvisnøs* (ið eins væl kundi verið skrivað *Skúvisnøs*). Sama forlið hava vit varðveitt í navninum *Skúvisgjógv* (*Skúvisgjógv*), ið er einar 200 m heimari. Forliðurin man sipa til at har hevur *skúgvur* átt, sbr. at í grannabygdini Sumba eitur ein heilur hagi *Skúvabøli* (eisini í Lamba er eitt *Skúvabøli*).

Seinra lið í navninum tolka teir í generalstabinum sum *nes* („Beskrives som Næs”, siga teir sum nevnt), og har styðja teir seg møguliga til formin av navninum á flesini hjá Born: *Skuesnæs Flees*. At útlendingar (danir fyrst og fremst) fata navnliðin *nøs* sum 'næs', er væl skiljandi. Tað áhugaverda er at vit hava eina upp aftur eldri heimild til navnið enn kortið hjá Born.

Á einum feroyakorti, sum tann danski kartografurin Johannes Mejer teknaði onkuntíð um 1650 (Nørlund 1944, talva 7-8), síggja vit á vestursíðuni á Suðuroynni navnið *Westerness*. Tað skal sigast at kortið er sera óneyvt, sum gomul kort ofta eru, og nøvnini eru illa bronglaði. Men eg ivist onga løtu í at *Westerness* skal lesast sum *Vesturi í Nøs*. At tann feroyski navnliðurin *nøs* kann verða endurgivin sum 'nes', síggja vit eisini á sama korti longri norðuri á vestursíðuni á oynni, tí har stendur *Wilerness*, og tað er uttan iva *Villinganøs* í Hvalba. Navnorðið *nøs* er í *Føroyskari orðabók* (1998) lýst sum 'eitthvørt ið stendur fram úr kletti, lendi, bergi o.tíl., nasi, kneysi, snøs, (stn.) *Úti á Nøsini*'. Í staðanøvnum er orðið ikki óvanligt og hevur líknandi merking sum *nøv*.

At enda kunnu vit so nevna formin *Nøs-in*, sum m.a. var nevndur í staðanavnaupp-

skriftini hjá J. O. Djurhuus. Hetta er tann bundni formurin av tí ósamansetta navninum og skal helst síggjast sum ein nýggjari variantur, sprottin úr einum tørvi at nevna nøvn isolerað (uttan syntaktiskt samhang), og tá í hvørfalli (kundi verið freistandi at nevnt tað „listaform” ella „skrásetingarform”), og at nevna støð í bundnum formi. Hetta, at nevna alternativar formar av slagnum *Nøsini*, *Vesturi í Nøs* er sera vanligt í feroyskum staðanavnauppskriftum.

Skúgvur og skúvur í staðanøvnum

Frammanfyri eru nevnd nøkur dømir um staðanøvn við forliðinum *Skúva-*, t.e. í hvørfalli fleirtali. Eisini kundu formar við skerping verið nevndir, eitt nú *Skúgvafatur*, *Skúgválágdin*, *Skúgvallið*, *Skúgvamýra*. Ein eftirkanning á máliborðsbløðunum vísir eisini at forliður í hvørfalli fleirtali (*Skúva-* ella *Skúgva-*) er tann mest brúkti. Eitt dømi um stovnsamanseting (t.e. við orðstovninum sum forliði) er *Skúvdalur* (og *Skúvdalsgjógv*). Um eftirliðurin byrjar við sjálvljóði ella við *h* (t.d. *Skúvoy*, *Skúgvoy*, *Skúgvheyggjurin*, *Skúgvhæddin*, *Skúgvoyrin*), ber ikki til at siga við vissu um formurin upprunaliga er hvørfsfall fleirtal ella stovnur (*-a* í hvørsfalsendingini dettur burtur í støðuni framman fyri sjálvljóð ella *h*). Oyggjarnavnið, norr. *Skúfey*, er tó uttan iva stovnsamanseting.

Tolkingin í hesi grein av navninum *Skúvisnøs* byggir sum nevnt á at forliðurin er hvørfsfall eintal, upprunaliga *Skúvs-*. Ikki eru dømini mong um forliðin *Skúvs-* í staðanøvnum, men nøkur eru. Í Tjørnuvík er *Skúvsberg*, í Kaldbak *Skúvsheyggjur*, í Svínøi *Skúvsleið*, og í Hovi eru *Skúvsheygar*. Dømi um tann víðkaða hvørsfalsformin *Skúvis-* finna vit, umframt í *Skúvisgjógv* og *Skúvisnøs*,

um vit fara til Sumbiar, grannabygdina fyri sunnan. Har eru tey trý nøvnini *Skúvisá*, *Skúvisgerði* og *Skúvislað*, nøvn á ávikavist einari á, einum gerði og einum gomlum torvlaði, alt í sama øki, og hóast økið er heldur tætt við mannabústað, so siga heimildarmenn at skúgvur hevur átt við *Skúvislað*.

Niðurstøða

Niðurstøðan í hesi grein er – fyri nú at taka samanum – at umrøddu stað hevur kunnað verið nevnt annaðhvørt við tí samansetta navninum *Skúvisnøs* (*Skúvusunøs*) ella við tí ósamansetta *Vesturi í Nøs* (við staðarhjáorði og fyriseting frammanfyri). Í staðanøvnum er tað ofta so at tað ósamansetta navnið er tað vanligara hjá fólki á sjálvum staðnum, í nær-umhvørvinum (og tí eisini nevnt „nærnavn”). Tann sonevndi høvuðsliðurin (tann staðlýsandi liðurin) í navninum, *nøs*, lýsir staðið væl, men er fyri útlendingum, og tá fyrst og fremst danskarum, helst ikki so eyðsýndur navnliður sum *næs/nes*. Tí er tað hesin sum er komin at standa á kortunum. Tann eyðkennandi forliðurin (ávísingarliðurin) er fuglanavnið *skúgvur* í hvørsfalli eintali, eisini varðveittur í navninum *Skúvisgjógv* í grannalagnum, og sum eisini fær stuðul í forminum *Skuesnæs* hjá Born. Hvørsfalsformurin *skúvus* er onkursvegna víðkaður við einum herðingarveikum stuðulsjórði til *skúvus-* ella *skúvis-*.

Navnaformin *Skúvanes*, sum í eina öld hevur staðið á kortum, munnu teir hava gjørt sum fingust við føroyska kortgerð um aldaskiftið 1900. Men serliga kent gjørdist navnið og festist í almennum brúki tá ið eingilsmenn bygdu sína loranstøð har á staðnum. At tað bleiv tað navnið teir valdu til støðina, var, tí tað var tað sum stóð á kort-

inum sum navn á hesum sermerkta og ásýnliga forbergi. Men vágbingar hildu fram við at kalla staðið, har loranstøðin var, *Uppi við Eggjarnar* og ta vestastu nøsina fyri *Vesturi í Nøs*.

Greinin kann eisini lesast sum eitt dømi um hvussu umbroytiligt navnið á einum staði kann vera. Navn og navnaformur kann skifta (variera) í livandi málbrúki og sum úrslit av ávirkan frá normerandi myndugleikum.

Óprentaðar keldur:

Staðanavnasavnið á Føroyamálsdeildini, Fróðskaparsetur Føroya.

Notur

- ¹ Misnøgd við navnaformin *Skúvanes* sæst m.a. av onkrum royndum at broyta navnið, eitt nú til *Skúvanøs*, sum sæst í navnalistanum í bókini *Úr Vágs søgu* (Andreassen, 1977: 318) og á kortinum *Føroyar 1:100 000* frá 1986 (við seinri uppافتurprentingum). Í tí seinra førinum má høvundurin at hesi grein siga seg vera samsekan.
- ² Eisini aðrir vágbingar hava alment sagt sína hugsan um navnið, eitt nú Torleif Augustinussen í *Dimmalætting* 26.03.1994. Hann vísir m.a. til grein hjá Erlingi Poulsen í *Dimmalætting* 25.11.1993, har sagt verður: „Støðin fekk navnið *Skúvanes* eftir staðanavni skamt frá.”
- ³ Sum frágreiðing við navnið setur JOD báði formin „Radarstøð” og „Radarstøða”.
- ⁴ Um mannagongdina í hesum arbeiði, sí Weyhe, 2007.
- ⁵ Heldur ikki navnið *Skúvanesfles* tykist vera kent. Vágbingar nevna tað *Suðuri á Tanga*.
- ⁶ Tað sæst í skjalatílfarinum at tann topografiska deildin hjá generalstabinum skipaði fyri skeiði í føroyskum máli veturin 1896-97 (Weyhe, 2007: 137). Tað sæst ikki hvør hevði skeiðið.

Bókmentir:

- Andreassen, P. 1977. *Úr Vágs søgu*.
- Augustinussen, T. 1994. Viðmerkingar til navnið Skúvanes. *Dimmalætting* 26.03.1994.
- Føroyar 1:20 000* (Málíborðsbløð). 1. útg. 1901, 2. útg. 1943, 3. útg. 1987-98. Geodætisk Institut/Kort- og Matrikelstyrelsen. København.
- Føroyar 1:100 000*. Geodætisk Institut, 1986 (við seinri uppfturprentingum). København.
- Føroysk orðabók*. 1998. Tórshavn.
- Matras, C. 1960. *Færøsk sprog. Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder V*. København.
- Nørlund, N.E. 1944. *Færøernes Kortlægning. En historisk Fremstilling*. København.
- Poulsen, E. 1993. Yðjandi lív um Rútafelli, Tvøruna og Beinivørð. Fimmti ára minni um Loranstøðina við Eggjarnar í Vági. *Dimmalætting* 25.11.1993.
- Poulsen, E. 2004. *Loranstøðin við Eggjarnar*. Tórshavn.
- Sørli, M. 1936. *Færøysk tradisjon i norrønt mål*. Oslo.
- Weyhe, E. 2007. Staðanøvnini á teimum fyrstu máliborðsbløðunum. *Varðin* 74.